

Проф. Г. Й. СТРОНСЬКИЙ

Силабус авторської навчальної дисципліни

Національні меншини України між двома світовими війнами (1918-1939 рр.)

Семестр – 6

Лекції – 26 год.

Семінари – 28 год.

Самостійна робота – 66 год.

Компетентності:

Інтегральна

Здатність розв'язувати в професійній педагогічній діяльності в галузі середньої освіти або в процесі навчання складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, що передбачає застосування теорій та методів педагогічної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 3. Знання і розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 7. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 12. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та введення здорового способу життя.

Програмні результати навчання

ПРН 1. Розуміти контекст, причини та наслідки історичних подій і використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 5. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, чинники, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

ПРН 9. Вміти користуватися науковою літературою, електронними довідковими виданнями, аналізувати матеріал академічних підручників та навчальних посібників.

ПРН 11. Планувати, проектувати, конструювати, організовувати й аналізувати свою педагогічну діяльність на основі засвоєних знань, умінь та навиків із професійно-орієнтованих дисциплін.

ПРН 17. Застосовувати знання української мови за професійним спрямуванням на практиці.

ПРН 21. Здатність до самостійного навчання упродовж життя, розвиток мотивів самоактуалізації у сфері професійної діяльності, умінь застосовувати творчі здібності, які характеризують готовність до створення принципово нових ідей.

Лекції:

1. Вступ. Завдання, особливості і основні поняття курсу

Україна – багатонаціональна держава. Завдання курсу. Поняття «народ-нація-національні (етнічні) меншини». Міжнародне і українське право про нацменшини. Національність і громадянство.

2. Історичні родоводи нацменшин в Україні

Геополітичне розташування України як прикордоння степу і лісостепу. Входження українських земель до складу інших держав і імперій. Приєднання до складу радянської України нових територій у XX ст. Колонізаційні, переселенські і міграційні процеси. Соціально-економічні, культурно-релігійні особливості нацменгруп.

3. Нацменшини у світлі переписів намелення

Населення у світлі історичної демографії до кінця XIX ст. Всеросійський перепис намелення 1897 р. Чисельність населення Галичини до 1939 р. Радянські переписи населення, їх оцінка та результати (1926, 1937, 1939, 1959, 1970, 1979, 1989). Перепис 2001 р. у незалежній Україні.

4. Нацполітика українських урядів в період нацреволюції 1917-1920 рр.

Ставлення нацменшин до революційних подій в Україні 1917-1921 рр. Нацполітика УЦР і наступних урядів. Проголошення і перші кроки втілення в життя національно-персональної автономії. Польська, російська і єврейська автономії.

5. Від «карнавалу національностей» до «національних операцій» НКВС. Зміст, цілі та етапи радянської нацполітики в Україні у 20-30 роки XX ст.

Політика коренізації і її проект щодо нацменшин. Радянська як головне завдання нацполітики більшовиків. «Карнавал національностей» і «імперія позитивної дискримінації». Етапи нацполітики більшовиків в Україні.

6. Органи національного регулювання в УСРР

Створення органів держуправління серед нацменшин. Центральна Комісія Нацменшин при ВЦВК – завдання і функції. Національні бюро при ЦК КП(б)У. Нацмен органи на місцях та їх еволюція. Керівні кадри. Правова база нацполітики.

7. Національно-адміністративне районування як засіб реалізації нацполітики

Проект національно-територіальної автономії та його реалізація в СРСР і в УСРР. Національні сільради, райони, міськради. Адміністративні реформи 20-30-х років і реалізація нацполітики.

8. Культурно-освітні проекти серед нацменшин як засіб їх радянської

Зміст і мета культурно-освітніх проектів серед нацменшин. Нацмен школи у системі українського радянського шкільництва у 20-30-і роки. Видання газет, книг. Діяльність національних театрів, клубів, бібліотек. Боротьба з релігією серед нацменгруп та її особливості.

9. Нацменшини в умовах сталінської модернізації суспільства.

Голодомор серед нацменшин 1932-1933 рр. Хід колективізації у нацменселах. Голодомор і поведінка нацменгруп. Форми опору колективізації. Втечі через кордон, «хрестові походи» і еміграційний рух. Модернізаційні процеси у містах та участь у них різних національностей.

10. Початок зміни нацполітики щодо нацменшин. Депортації німців і поляків з УСРР у 1935-1936 рр.

Зміна змісту і напрямів реалізації нацполітики на початку 30-х років. Зміцнення обороноздатності та будівництво інженерно-фортифікаційних укріплень на західному кордоні («лінія Сталіна»). Виселення нацменгруп у рамках ліквідація куркульства як класу на початку 30-х років. Депортації німецького і польського населення з прикордонних районів у східні області і до Казахстану у 1935-1936 рр.

11-12. «Національні операції» НКВС в роки Великого Терору 1937-1938.

«Великий терор» – цілі, розмах, механізми і специфіка щодо нацменшин. Німецька, польська, грецька операції НКВС. Місця захоронень жертв терору і способи збереження пам'яті. Реабілітація жертв репресій.

13. Нацменшини України у зовнішній політиці СРСР у 20-30-і роки ХХ ст.

Консульські і дипломатичні представництва та нацменгрупи в Україні у 1918-1939 рр. Спроби допомоги і контактів іноземних держав з нацменгрупами. Реакції більшовицької влади на контакти нацменів з представництвами іноземних держав. Пропагандистська політика СРСР у галузі нацполітики за кордоном. Справи нацменів у зовнішньополітичній діяльності більшовицьких урядів.

Семінарські заняття:

1. Росіяни
- 2-3. Євреї
- 4-5. Німці
- 6-7. Поляки
8. Греки
9. Болгари
10. Молдавани
11. Татари
12. Білоруси
13. Інші (чехи, шведи, албанці, латиші)
14. Нацменшини у суспільно-політичному житті і зовнішньополітичній діяльності незалежної України 1991-2021 рр.

На семінарах при розгляді нацменшин враховувати:

- розселення і чисельність за переписом 1926 р.;
- національна специфіка і особливості, релігія;
- культурне життя в умовах радянської національної політики – школи, інші навчальні заклади, преса і книговидавництво на нацмовах, культурні установи;
- національно-адміністративні одиниці (сільські ради, національні райони);
- нацмени в умовах сталінської репресивної політики 30-х років – специфіка, розмах, форми;
- повоєнні долі, стан у незалежній Україні.

Література:

Джерела:

- Національні відносини в Україні у ХХ ст.: Зб. документів і матеріалів / Упоряд - М.І.Панчук, І.Л.Гошуляк, С.С.Діброва та ін. – К.: Наук. думка, 1994.*
- Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали: Довідник: У 2 ч./ Упоряд.: І.О.Кресіна, В.Ф.Панібудьласка. – К., 1997.
- ЦК РКП(б) –ВКП(б) и национальный вопрос. – Кн.1. – 1918–1933 гг. – М., 2005*
- Всесоюзная перепись населения 1937 года: общие итоги. – М.: РОСПЭН, 2007. – 320 с.*
- Всесоюзная перепись населения 1939 года: основные итоги. – М.: Наука, 1992. – 356 с*
- Всесоюзная перепись населения 1926 г. – Т. 1–56. – М.: ЦСУ СССР – ЦУНХУ Госплана СССР, 1929–1935.*
- Всесоюзная перепись населения 1937 года: общие итоги. – М.: РОСПЭН, 2007. – 320 с.*
- Всесоюзная перепись населения 1939 года: основные итоги. – М.: Наука, 1992. – 356 с.*
- Всесоюзный перепис людности 1926 року. – Т.ХІ: Українська Соціалістична радянська республіка. Підсумки по республіці. Полісся. – Відділ І: Націо нальність, рідна мова, вік, письменність. – М.: ЦСУ СРСР, 1929.*
- Закон України «Про національні меншини в Україні»// «Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 36.*
- Справа «Польської Організації Військової» в Україні. 1920–1938 рр.: Збірник документів та матеріалів, упорядники С. Кокін, Р. Подкур, О. Рубльов, Київ 2011.*

Дослідження:

- Національні меншини України // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998—2004*
- Наулко В. Хто і відколи живе в Україні, Київ, 1998*
- Наулко В.І. Етнічний склад населення Української РСР: Статистикокартографічне дослідження. – К., 1965*
- *Національні меншини України у ХХ столітті. Політико-правовий аспект, Київ 2000.*
- Чирко Б. Національні меншини в Україні (20-30 рр. ХХ століття) / Б. Чирко. – К., 1995.*
- Чорний С. Національний склад населення України в ХХ сторіччі / С. Чорний. – К. : ДНВП Картографія, 2001.*
- Свтух В. Про національну ідею, етнічні меншини, міграції, К., 2000;*
- Кульчицький С. В., Єфименко Г. Г. Демографічні наслідки голодомору 1933 року в Україні. Всесоюзний перепис 1937 року в Україні: документи та матеріали / С. В. Кульчицький, Г. Г. Єфименко. – К.: Інститут історії НАНУ, 2003.*
- Національне питання в Україні ХХ – початку ХХІ ст.: історичні нариси / [ред. рада: В.М. Литвин (голова), Г.В. Боряк, В.М. Даниленко та ін. ; відп. ред. В.А. Смолій ; авт. кол.: О.Г. Аркуша, В.Ф. Верстюк, С.В. Віднянський та ін.]. – К. : Ніка-Центр, 2012. – 592 с.*
- Дённингхаус В. В тени «Большого Брата». Западные национальные меньшинства в СССР (1917–1938 гг.). – М., 2011*
- Етнополітичні процеси в Україні: регіональні особливості. – К.: Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2011. – 396 с.*
- Биков О.Н. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні. – К., 2001.*
- «Українізація» 1920–1930-х років: передумови, здобутки, уроки: Колективна монографія. – К., 2003*
- Скрипник М.О. Нариси підсумків українізації та обслуговування культурних потреб нацменшостей УСРР, зокрема російської. – Х., 1933*

- Єфіменко Г.Г. *Національно-культурна політика ВКП(б) щодо радянської України (1932–1938)*. – К., 2001. – 303 с. Режим доступу: <http://histans.com/LiberUA/966-02-2002-2/966-02-2002-2.pdf>
- Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.)*: Колективна монографія, відп. ред. С. В. Кульчицький, Інститут історії України НАН України, кн. 1, ч. 2, Київ 2010.
- Рубльов О., Якубова Л. *Органи етнополітичного регулювання в контексті політики коренізації: український досвід*, відп. ред. С. В. Кульчицький, Інститут історії України НАН України, Київ 2014.
- Єфіменко Г., *Національно-культурна політика ВКП(б) щодо радянської України (1932-1938)*, Київ 2001.
- Гуцало Л., *Національно-територіальне районування в УСРР (20–30-ті роки ХХ ст.)*, Житомир 2009.
- Глинский А., *Национальные меньшинства на Украине*, Харьков-Киев 1931.
- Васильєв В., Кравченко П., Подкур Р. Політичні репресії на Вінниччині, 1918–1980-ті роки // Реабілітовані історією: У 27 т. Вінницька обл. – Вінниця, 2006. – Кн. 1.
- Національне питання в Україні: виклики сучасності, уроки історії. Доповіді та матеріали всеукраїнської наукової конференції. 20 листопада 2014 р. — К.: Інститут історії України НАН України, 2016. — 262с.
- Українське радянське суспільство 30-х рр. ХХ ст.: нариси повсякденного життя: Колективна монографія* / Відп. ред. С. В. Кульчицький — К.: Інститут історії України НАН України, 2012. — 786 с.
- Мартин Т., *Империя «положительной деятельности». Наци и национализм в СССР, 1923-1939*, Москва 2012.
- Хоменко, А., *Національний склад людності УСРР: Популярний нарис за новітніми статистичними даними*, Харків 1929.
- Рафальський О., *Національні меншини України у ХХ ст. Історіографічний нарис*, Київ 2000.
- Рафальська Т., *Національні меншини Житомирщини в ХХ столітті: від «коренізації» до «Великого Терору»*, «Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса Національна Академія Наук України», вип. 33, Київ 2007.
- Поліщук Ю. М. *Національні меншини Правобережжя України у контексті етнічної політики Російської імперії (кінець XVIII – початок ХХ ст.)*. – Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. – 432 с.
- ДАНИЛЬЧЕНКО О.П. *Етнічні групи півдня України: економічне та соціально-політичне становище на початку 20-х рр. ХХ ст.* Київ 1993
- Якубова Л. Д. *Національні меншини України*.— Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2010. — Т. 7 : Мл — О. — С. 331—344.
- Якубова Л. *Соціально-економічне становище етнічних меншин в УСРР (20-ті – початок 30-х років ХХ ст.)*. – К., 2004.
- Якубова Л. *Етнічні меншини у суспільно-політичному та культурному житті УСРР. 20-і – перша половина 30-х рр. ХХ ст.* / Л. Якубова. – К., 2006.
- Якубова Л., *Етнічні меншості УСРР у першій половині 20-х років ХХ ст.*, Київ 2002.
- Якубова Л., *Национальные районы: опыт осуществления политики коренизации в УССР [w:] Советские нации и национальная политика в 1920–1950-е годы: Материалы VI международной научной конференции, Киев, 10–12 октября 2013 г.*, Москва 2014.

Про поляків:

- Калакура О. Я. *Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті*. — К.: Знання України, 2007. — 508 с.
- Рубльов О., Репринцев В. *Репресії проти поляків в Україні у 1930-ті роки // З архівів ВУЧК –ГПУ – НКВД – КГБ*. – 1995. – №1/2 (2/3).
- Єременко Т.І. *Польська національна меншина в Україні в 20–30-ті рр. ХХ ст. // Історичні зошити Ін-ту історії України НАНУ*. – К., 1994.
- Рубльов О., *Шкіц до історії загибелі української «Полонії», 1930-ті роки*, «Історіографічні дослідження в Україні: Збірник наукових праць», Інститут історії України НАН України, вип. 13: у 2 ч.: Україна – Польща: історія і сучасність: Збірник наукових праць і спогадів пам'яті П. М. Калениченка (1923–1983), ч. 2, Київ 2003.
- Стронський Г., *Злет і падіння. Польський національний район в Україні у 20-30-ті роки*, Тернопіль 1992.
- Стронський Г., *Польські національні адміністративні одиниці в Україні (20-30 рр.)*, [w:] *Польща – Україна: історична спадщина і суспільна свідомість: Міжнародна наукова конференція, Кам'янець-Подільський, 29-31 травня 1992 р. Тези доповідей*, Київ 1992.
- Стронський Г., *Польські національні сільради на Україні у 1920-1930 роки*, «Проблеми слов'янознавства», Львівський державний університет ім.І.Франка, вип.44, Львів 1992.
- Стронський Г., *Польське населення УСРР в умовах Голодомору 1932–1933 рр.*, «Український історичний журнал», 2017, № 4, с. 95-128. (www.history.org.ua)
- Петров Н., Рогинский А., *«Польская операция» НКВД 1937-1938 гг.*, [w:] *Репрессии против поляков и польских граждан. Исторические сборники «Мемориала»*, ред. Л. Ерёміна, Москва 1997.
- Кондратюк Р., Блашкевич Л., *Польські національні адміністративні утворення на Житомирщині у 20-тих роках ХХ ст.*, [w:] *Житомирщина крізь призму століть: Науковий збірник*, Житомир 1997.

Про німців:

- Шевчук Ю., *Німецька інтелігенція Житомирщини в добу політичних репресій (кінець 20-х - перша половина 30-х років ХХ ст.)*, [w:] *Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Житомирська область: У семи книгах*, кн. 3, Житомир 2010.
- Охотин Н., Рогинский А., *Из истории «немецкой операции» НКВД 1937–1938 гг.*, <http://www.bronexod.com/forum/lifiversion/index.php?9527.html>
- Натикач П., *Німці в Житомирській окрузі (20-роки ХХ століття)*, [w:] *Етносоціальні процеси на Правобернжній Україні: минуле і сучасне. Науковий збірник*, Київ-Житомир, 1998.
- Євтух В., Чирко Б., *Німці в Україні (1920-і–1990-і роки)*, Київ 1994.
- Яковлєв В.Т. *Етнічні німці на півдні України: історія і сучасність // Міністерство України у справах національностей, міграції та культур. Інформаційний бюлетень*. – 1995. – №2. – С.38-43.
- Ченцов В.В. *Трагические судьбы. Политические репрессии против немецкого населения Украины в 1920–1930-е годы*. – М.: Готика, 1998.

Про болгар:

Грищенко Ю. *Болгари в Україні 1920-х — 1930-х рр.: між національними проектами влади й реаліями життя.* — Київ, Інститут історії України НАН України, 2018. — 269 с.

Про греків:

-Нікольський В.М., Бут О.М., Добров П.В., Шевченко В.О. *Книга пам'яті греків України. Наукове видання.* — Донецьк, 2005.

Бацак Н.І. *Культурно-освітній розвиток грецької громади Північного Приазов'я (XVIII-XIX ст.),* Київ 1998. 58 с.

Про росіян:

-Єфіменко В., *Створення російських національних районів УСРР, «Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наукових праць»,* Інститут історії України НАН України, вип. 21, Київ 2012.

Інші нацмени:

Боечко В. *Молдавани в Україні // Віче.* — 1993. — № 3. — С.100–111. 8. Булан А.П.,

Зінченко Ю.А. *Кримські татари. Історичний нарис.* — К., 1998.

Кабузан В.М., Наулко В.І. *Євреї на Україні, в СРСР і світі: чисельність і розміщення // Український історичний журнал.* — 1991. — № 6. — С.56–68.

Комаренко Т. *Вірмени в Україні // Українська діаспора.* — 1994. — № 6. — С.155–169

-*Євреї України: історія, культура, традиції: Зб. праць.* — К., 1997.

Інтернет ресурси:

<http://www.ipiend.gov.ua>

<http://www.history.org.ua>